

„Az írás számomra kiegészítő sport”

BESZÉLGETÉS SZÉKHELYI JÓZSEF SZÍNIGAZGATÓVAL

A csődhelyzetbe került Szegedi Nemzeti Színház és Szabadtéri Játékok élére 2003 tavaszán nevezte ki a szegedi közgyűlés a népszerű színészt, Székelyi Józsefet. Az előző főigazgató, Korognai Károly közel háromszázmillió forintos hiányt hátrahagyva távozott, a fizetésképtelenné vált teátrum nemcsak a munkatársainak, hanem a beszállítóknak és a közszolgáltató cégeknek is tartozott. Az előnytelen szerződések felmondásával, a gazdálkodás szigorításával, elbocsátásokkal, néhány bemutató elhagyásával, jelentős strukturális átalakításokkal, valamint önkormányzattól kapott gyorssegéllyel az év végére sikerült rendezni a teátrum helyzetét.

Székelyi József 1971-ben diplomázott a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, a Kecskeméti Katona József Színház Hamletjeként robbant be a magyar színházi életbe. 1975-től (a Nemzeti Színháznál eltöltött néhány éves epizódtól eltekintve) 1994-ig a Madách Színház tagja volt. Részt vett a soproni Petőfi Színház megalapításában, majd 1998-tól a Nemzeti Színház (ma Pesti Magyar Színház) tagja lett. Hosszan sorolhatnánk színpadi és filmszerepeit, rendezéseit. Régóta és szenvedélyesen ír, eddig három kötete jelent meg: a Szó-fotó, az Ombudsman a sűgőlyukban és a Dízgráfia (Tárcatórium).

„A gyermekkor rögzül legjobban az emlékezetben. A gyermekkor surran el leggyorsabban az életünkben. A gyermekkor határoz meg minket a legjobban. A gyermekkorunkat tudjuk a legkevésbé meghatározni.” Életének első szakaszáról szóló vallomásait is tartalmazza a Dízgráfia című kötet, amiből ez az idézet is való. Ez a néhány mondat is jelzi: milyen fontosak voltak ezek a korai évek az életében. 1946 novemberében Budapesten született, mitől vált olyan furcsán érdekessé a gyermek-kora?

A Terézvárosban olyan mikroklíma adott meg nekem, amely a történelemtől és a családomtól meghatározottan különleges helyzetet teremtett. Gyermekkoromban hamar fel kellett ismernem, hogy a világ által determinált és a genetikailag kódolt meghatározottság összefüggése mennyi konfliktust, humorforrást, különleges, varázs-

latos kreativitást és destrukciót, mennyi szeretetet és gyűlölséget hordoz egyszerre. Ezek az alapmoralitások és a történelmi idő – amiben gyerekként nyitott szemmel kellett látnom a világot – tettek művészlélekké. Nem családirag öröklődött, természetesen adódott ez, hiszen nem ilyen volt a szülői háttér. Az engem ért sok-sok élmény vezetett oda, hogy felismertem speciális helyzetemet a furcsa családomban. Ha a házi jópofa humorával és szemtelenségével, gyöngédségével és rengeteg szeretetével az éppen összeugrani készülő felnőttek között balanszírozok, nyert ügyem van. Ha ezzel élek és nem viszszaélek, akkor elviselhetővé teszem az életünket. Az anyámét, az apámét, a nagynénémét és a nagymamámét – meg a tágabb családomét, akik időnként meg-megjelentek ebben a leginkább bizományi áruházra emlékeztető terézvárosi kispolgári otthonban. Ezekkel a gyerekkori újgyakorlatokkal diplomáciai küldetést hajtottam végre: elintéztem a bajokat. A szobán keresztül röpködő ollótól kezdve a szitokszón keresztül a zokogó, sírógörcsős, tébolyodott családi veszekedések kulmináló pontjaiig, és a rendkívül mulatságos családi vacsorák és az ünnepi étkezések rituáléját is beleértve. Ezzel kicsit kifogtam az időn, a történelmen és a determinációinkon, és sikeresen tettem elviselhetővé az életet, tettem a családban főszereplővé – mint egy exhibicionista, tolakodó művészlélek – önmagammat. Az ember gyerekkori motivációi a pálya meghatározó humuszává lehetnek később. Nálam is így történt.

Szülei hogyan fogadták, amikor bejelentette: színész lesz?

Teljesen váratlanul rukkoltam elő azzal, hogy nem leszek közgazdász, mint apám, se orvos, se jogász, se pedig tanár, hanem csakis színész. Mindenki nagyon meglepődött ezen.

Pedig volt ennek előzménye, ahogy a Díszgráfiában is írja, már általános iskolásként főszerepet játszott: a rettenthetetlen dandártábornokot, Karikás Frigyest alakította...

Gyerekkoromban, amikor még nem is létezett a Hofi Géza Intézmény, én voltam a házunk kis Hofi Gézája. Élveztem, hogy gyors kémiájú agyam szabad asszociációs rendszerrel száguldozott apám, anyám, a családtagjaim, osztálytársaim, a tantestület és a tágabb világ felé. Így tök természetesen lettem szereplő és közszereplő. Bizonyára maradt bennem a neveltetésem okán egy kicsi közgazdász: apámat imádtam, istenként néztem föl rá. Láttam a küzdelmeit a tudományos és professzionális munkájában, azt a rengeteg ballasztot, amit az akkori világ terhelt ránk. A tágabb családban a Budapesti Fúvósötös egyik vezéralakja, Szeszler Tibor oboaművész is rokonunk volt, így a művészet, a muzsika világa is izgatott.

Édesanyját a világ legokosabb asszonyának nevezi...

Hihetetlenül pontos meglátásai voltak, mindennel tízest lőtt. Amit anyám véleményezett a világból, az egészen egzakt, pontos lelet volt. Olyan éles elmével és hirtelen vágó nyelvvel tudta telibe találni a problémákat, hogy azzal teljesen lenyűgözött. Azt a rettentés életet, amit ők éltek az ötvenes években, mélyen gyökerező humorérzékkel lehetett csak túlélni. Ez jó suli volt nekem az életre. Azért is akartam színész lenni, mert akkor egyszerre lehetek minden. Ha csak orvos vagyok, nem lehetnék közgazdász, mérnök, költő, festőművész. Ha színész vagyok: minden vagyok. Ez a mindenné lenni vágyás is motivált abban, hogy ezt a pályát válasszam.

A középiskolában sikeres versmondó volt. Egyenesen vitt az útja a főiskolára?

Egyáltalán nem! Akkoriban a versmondás nagy mozgalom volt. A középiskolások hihetetlen elánnal vetették bele magukat az előadó-művészetbe, kerületi, budapesti és országos versenyeket rendeztek. Szinte minden hónapban volt egy-két olyan esemény, ami szoros összefüggésben volt a magyar irodalommal és annak előadhatóságával. Ezt hihetetlenül élveztem. Már középiskolás diákként az Egyetemi Színpad Benjáminka voltam, szerepeket játszottam fizető nézők előtt, és természetesnek tartottam, hogy színész leszek. Amikor nem vettem föl a színművészeti főiskolára, nyomdászinas lettem, de egy pillanatig se gondoltam, hogy ofszet gépmesterként élem majd le az életemet. Másodszor sem vettem fel, és amikor harmadszorra végre bekerültem, valóságos sokk ért – ami addigi diákéveimben nem volt jellemző rám: tisztelni kezdtem az iskolát. Addig csak játszani jártam az iskolába, a színművészeti volt az első iskola, amit komolyan vettem.

Mit kapott az Egyetemi Színpadtól?

Tizenöt-tizenhat éves kamasz lehettem, amikor a közelébe kerültem. A hatvanas éveknek mindenféle politikai szele átsüvöltött ott. Ötvenhat után voltunk percekkel, kezdett erodálni az a politikai depresszió, ami számomra kisgyerekként inkább mulatságos, mint félelmetes élményt jelentett. Kicsit felszabadultabbak lettünk, viccelni tudtunk ezekkel a dolgokkal. Eredetileg templom volt az a Pesti Barnabás utcai épület, amiben az Egyetemi Színpad működött. Itt fóruma alakult ki annak az értelmiségi mozgalmárkodásnak, amelyben nagy tudósok, filozófusok, társadalomkutatók és nagy előadók – Mensáros László és Latinovits Zoltán, hogy csak kettőt említsek igazságtalanul – találkoztak az egyetemistákkal. A három-négyszáz fős közönség és az előadók között mély és nagy egyetértés volt abban, hogy a világot meg kell jobbítani. Nem valamiféle komor világmegváltó közönség volt ez, hanem hihetetlenül derűs és abszolút kreatív. Kicsit talán ilyen lehetett mondjuk Toulouse-Lautrecék Párizsa, ahol egyszerre handabandázott sok különleges tehetségű lobogány. Az Egyetemi Színpad közössége a világképet, világszemléletet, munkamorált, szakmádatot, elkötelezettséget nem a didaxis kegyetlenségével sulykolta belénk, hanem ez lett a legtermészetesebb életformánk. Meghatározó élményt jelentett az a néhány év, amikor én is odatartoztam.

Elvégezte a nyomdásziskolát?

Okleveles ofszet gépmester vagyok. 1967-ben aznap volt a harmadik rostám a főiskolán, amikor a mesterlevelemet átvettem. Reggel elmentem a Ságvári Endre nyomdaipari tanintézet évvégi ünnepségére, megkaptam a mesterlevelet, elmondták, hogy az Atheaneum Nyomdában adnak majd három műszakos munkát. Azzal a biztos tudattal mentem délután a felvételire, hogy a gépmesteri oklevelemet eltehetem a fiókba. Úgy gondoltam, nem létezhet, hogy harmadszorra se vegyenek fel. Ádám Ottó, a színész főtanszak vezetője nem is akart felvenni. Azt mondta, mi a fenének, menjek el inkább Kaposvárra, Szolnokra vagy Kecskemétre, kezdjem el a pályát ott, nincs nekem szükségem a főiskolára. Csak későbbi osztályfőnököm, Békés András kérésére változtatta meg a döntését.

Gyakran hallom lebecsülni a főiskola jelentőségét, hiszen sokan diploma nélkül is nagy színésszé váltak. Ennyi év távlatából visszatekintve fontosnak tartja, hogy ott tanulhatott?

Baromi fontos volt! Ádám Ottónak lehet, hogy igaza volt, és főiskola nélkül is elkezdhettem volna a pályát. De sokkal szegényebb lettem volna, ha Békés András nem az osztályfőnököm, ha nem Gáti József a beszédtanárom, ha nem lehetek Nádasdy Kálmán elkövető kisugárzásának közvetlen közelében, ha nem ismerem meg Pártos Gézát, Montágh Imrét, ha nem találkozhatok sok olyan nagy színházi egyéniséggel, mint Várkonyi Zoltán, Egri István, Major Tamás. Hihetetlen hatással volt rám, hogy ezeknek a fantasztikus művészeknek a kisugárzásában élhettem.

Sokan inkább szidták a főiskolát...

Lehet, hogy igazuk volt. Nekem rettenetesen nagy szerencsém volt, mert Békés András kirobbanó formában, olyan fantasztikusan szuggesztíven avatott be minket a mesterség titkaiba, hogy mindig olyan izgalommal látogattuk a mesterség órákat, mintha egy krimi következő fejezetét olvasnánk. Gáti József olyan szakbarbár következetességgel, ugyanakkor önironikus bájjal tanított művészi beszédet, hogy az lenyűgöző volt. Színház- és drámatörténetet a fantasztikus Hegedűs Gézától hallgattunk. Amikor Békés András volt növendékeként megpróbálta Nádasdy Kálmánt – aki akkoriban a főiskola rektora volt – óraadóként is az osztályunkhoz kötni, végképp elvarázsolódtam. Nem tudok elfelejteni képeket, amelyek mint valami furcsa mozi, mutatják ezt a különös öregembert. Leült a zongorához egy ódivatú selyempuplin ingben, és egy hét-nyolcszereplős, húszperces francia balladát adott elő saját kísérettel hét-nyolcféle dinamikával, ritmussal, hangszínnel, lobogó hajjal, szenvedélyesen. Szinte ráolvadt a rózsaszín ing a puha öregembertestére, csúnya kappanhangon énekelt, mégis valami gyönyörű volt. Természetesen egy szót sem értettünk a balladából, de körülbelül sejtettük, hogy egy lovagtörténetben végül a szerelem győz, és az igazságtalanul szerelemhajhász lovag elnyeri méltó büntetését. Sose felejttem el, ahogyan Nádasdy a látott jeleneteket elemezte. A verselemzés számomra furcsa és alig értelmezhető tantárgynak tűnt, mert az ember vagy mélyen megért valamit, és akkor nem fontos egzakt módon eligazodni a sorok között, vagy úgyis minden hiába. Nádasdy mindig azt hangsúlyozta: verselemzésnél sem elegendő pusztán a szavak etimológiai hátterét fölfejteni. „Kitántorgott Amerikába másfélmillió emberünk” – szól József Attila nevezetes verssora. Amikor a Hazámat elemezzük, tudnunk kell, hogy ez egyszersmind azt is jelentette: másfélmillió honfitársunk képes volt akkoriban megvenni a hajójegyet. Nádasdy egyszerre volt filozófus, bölcs és szellemes tanár. Van egy nem egészen szalonképes történetem is vele kapcsolatban. A diplomavizsgám Tennessee Williams az Üvegfigurák című darabjában Tom szerepe volt. Osztálytársam, Cserhalmi Gyuri játszotta Jim O’Connort. Nádasdy megnézte az egyik főpróbát, mindenkit hazaküldött, engem viszont ott marasztalt. Azt hittem, mint Básti Lajossal vagy Gábor Miklóssal kollégákként elbeszélgetünk majd a produkcióról, mert nyilvánvalóan káprázatos vagyok. Nádasdy ehelyett azt mondta: mindent nagyon szépen csinál, de úgy rossz az egész, ahogy van. Megsemmisülve ültem az Ódry Színpad lépcsőjén. Nádasdy ahelyett, hogy instrukciókat adott volna, elmesélt egy történetet. Hatvany báró szalonjában arisztokraták, bankárnék, sznobok, művészetpártoló polgárok gyűltek össze, miközben elegáns lakájok szolgálták fel a teát és az aprósüteményt. Jöttek a költők is, elmondták a verseiket, közben mindenki zörgött a kanalakkal,

szüresölték a teát, ropogtak az ostyák, kicsi tapsok voltak. Egyszer jött az egyik lakáj, hozott egy névkártyát, amelyen az állott: Ady úr köszöni a meghívást, de nem tud eljönni, mert beteg. Néma csönd a teremben. Hogyhogy nem jön Ady úr? Hatvány intézkedett: a lakáj azonnal menjen vissza Ady úrhoz a konflissal és hozza el. Közben jöttek más művészek is, elhangzott még néhány operaária, néhány vers. Váratlanul hatalmas fekete köpenyben, sállal a nyakán megjelent Ady, és alig hallhatóan suttogva azt mondta: elnézést kérek hölgyeim és uraim, valami rejtélyes torokpanaszom van, ma nem tudok szerepelni. Akkor is mondjon valamit! Addig-addig kérték, hogy Ady síri hangon mondani kezdte: „Várni, ha éjfél üt az óra, / Egy közeledő koporsóra.” Valami hihetetlen dermedt csöndben, valami egészen elképesztő hatással mondta el a Sírni, sírni, sírni című versét. Utána sarkon fordult – és kiment a mosdóba. Babits utána ment, és mellé állt vizelni. Amikor ott álltak egymás mellett, Ady hibátlan orgánummal megszólalt: Látja Mihály, a faszom is kétszer akkora, mint a magáé. Ezért vagyok én Ady Endre. No így játssza el Tomot! – mondta Nádasdy. Nem kell mindent megmutatni. Nem kell mindent kimondani. Elmesélt egy novellát – ez volt nála egy instrukció. Varázslatos, különleges tanáregyéniség, igazi mester volt. Óriási szerencsének tartom, hogy mindazt, ami megtanulható, nekem ezek a mesterek meg is tudták tanítani a főiskolán, és konvertálni is tudom a színházi praxisomban.

Emlékezetes volt a pályakezdése 1971-ben Kecskeméten. Hogyan került az ottani színházhoz?

Hálás vagyok a sorsnak, hogy Radó Vilmos vidéki direktorként eljárt vizsgaelőadásokat nézni a főiskolára. Láttam az Üvegfigurákat is, és az előadás után elhívott az Erzsike presszóba, ahol elmondta: szeretne leszerződtetni Kecskemétre, mert gondolta, legyen én a Hamlet. Azt hittem, viccel. Akkoriban érett, nagy színészek játszották ezt a szerepet, itt-hon például Gábor Miklós. Laurence Olivier is elismert színész volt már, amikor 1948-ban világhírű filmjét megcsinálta. Megkérdeztem Radó Vilmost, hogy ki rendezi. Azt válaszolta: a Ruszt. Annak idején még az Egyetemi Színpadon az akkor nagy ígéretnek tartott, kirobbanó tehetségű Ruszt Jóska volt az egyik meghatározó rendezőm. Nagy izgalom volt vele profi körülmények között újra találkozni. Az addigi magyar színház történet legfiatalabb Hamletje lettem Kecskeméten egy egészen botrányos sikerű előadásban.

Mitől volt botrányos?

Olyan elementáris ereje volt már a premiernek is, hogy az azt követő hét végén, amikor Békés András friss feleségével, osztálytársammal, Farkas Zsuzsival lejött megnézni a produkciót, egy sámlin és a büfésnő hokedlijén kaptak csak helyet, mert a pótszék pótszékekén is ültek. Az előadás fölborította a színház műsorrendjét. Akkoriban az volt Kecskeméten a szokás, hogy bemutattak egy darabot, majd folyamatosan játszották három-négy hétig, közben elkészült a következő produkció, és jött az újabb premier. A városban olyan érdeklődés volt a Hamletünk iránt, hogy tovább műsoron kellett tartani, így felborult a szezon. A nézők kiköveteltek még egy ráadás hetet.

Miért volt ilyen hatása az előadásnak?

Közel voltunk még 1968-hoz – márpedig, ami velünk és a térségünkkel történt, az kódogva benne van a Hamletben is. Az akkoriban szokásos úgynevezett szövetségi vitában, ami az előadást követte, a vitavezető Sándor János – aki akkoriban még elhű kommun-

nista és a szocialista kultúra elkötelezett barátja volt – politikailag nekiment Rusztnak. Azt kifogásolta, hogy az ötödik felvonásban, amikor Fortinbras és a norvég sereg lerohanta Dániát, ráléptek a halottakra, azaz a dán királyfi, Gertrud és Laertes tetemére, ami nagyon furcsa és súlyos asszociációkat kelthet az emberben. Erre Ruszt csípőből válaszolta: Tudod, Janikám, ezek a norvégok ilyenek: jönnek-mennek, jönnek-mennek, jönnek-mennek. Kis csönd lett, Sándor Jancsi elszégyellte magát. Ezzel be is fejeződött a mi beszélgetésünk egymással mindmáig. Anélkül, hogy direkt politizáltunk volna, a szerepre készülvén nekem még azok a szerelmes főiskolás évek is eszembe jutottak, amikor azonosakat gondolt a színdarabokról Békés, Ruszt és Nádasdy. Megmaradt bennem, amit Békés Bandi elemzőleg elmondott: minden színdarabból sokat ki lehet húzni, de biztosan van mindegyikben tíz olyan kulcsmondat, amit nem szabad, mert akkor már az egy másik darab. A Hamletben ilyen például a „Lenni vagy nem lenni...”, a „Dánia börtön...” és „A többi néma csend...” Békésnek az tetszett az előadásunkban, hogy ezek a pillérmondatok – anélkül, hogy a didaxis kegyetlenségével sulykoltak volna bármit is a befogadóba – nagyon artistikusan átjöttek.

Egy ilyen robbanásszerű pályakezdsnek lehetnek veszélyei is, kevés fiatal színésznek adatik meg, hogy rögtön a Hamlettel kezdje a pályáját, és azonnal egy egész város kedvencévé váljon. Hogy élte meg a sikert?

Nehezen. Annál is inkább, mert az akkor divatos elit folyóiratban, a Nagyvilágban megjelent egy nagy, elemző kritika. Egy angol színházi ember, David Gothard végigjárta a magyar színházi közéletet, és Kecskeméten lehorgonyzott, mert megtudta, hogy Hamlet készül. Az Aranyhomokban kivett egy szobát, és maradt vagy tíz napig. Lenyűgözték Ruszt próbái, meg az a furcsa színészet, amivel én abban a formabontó, de mégsem erőszakoltan modernkedő előadásban eljátszottam a mezítlábas Hamletet. Összevetett kortárs, budapesti, már nagynevű pályatársaimmal, és nem kis büszkeségemre le is írta, hogy a legkiválóbbnak tart valamennyi közül. Ettől aztán én egy időre zárvány lettem a szakmában, mert nem igazán örültek azok a pályatársaim, akikkel név szerint is összehasonlított. Azt írta: mind nagyszerűek, tehetségesek, de londoni mércével mérve a kecskeméti Hamlet a legérdekesebb. Ez persze nekem nem tett olyan jót. Az akkori hivatalos sajtó is óvatosan dicsérte az előadást. Amit Sándor Jancsi jó ösztönrel kihallott az előadásból, az gyanúsán hajazott egy épp akkor zajló nagy moszkvai történetre. Anatolij Vasziljevics Efrosz, a Moszkvai Drámai Színház neves főrendezője Brecht Galileijét szerette volna bemutatni, de Jekatyerina Furceva, a Szovjetunió hírhedt kultuszminiszternője és Brezsnyev úgy döntöttek, nem kellene a rázós gondolatnak – „És mégis mozog a föld” – moszkvai színpadon elhangoznia. Betiltani Brecht Galileijét azonban enyhén szólva kínos lett volna, ezért valami olyasmit találtak ki: arra kellene hivatkozni, hogy a gazdasági nehézségek miatt a horribilis díszlet- és jelmezköltségekre nem tudnak kiharítani pénzt. Ezért halasszák el kicsit a bemutatót, amíg stabilabb lesz a színház helyzete. A már próbáló társulat kapott egy levelet, amelyben kérték az együttest, vegyék le a darabot a napirendről. Efrosz megkérdezte a társulatot, kinek van kocsija, és másnap hajnalban kimentek a moszkvai nagybani piacra, ahol felvásárolták az összes tojástartó papírdobozt. Ezek felhasználásával pár rubelből kihozták a teljes díszletet, a jelmezek pedig a legegyszerűbb ingek voltak. Furceva őrjöngött, amikor meghallotta, hogy mégis megcsinálják a produkciót. Behívatta Efroszt, és megkérdezte tőle, nem gondolja-e, hogy az „És mégis mozog a föld” egy olyan gondolat,

ami most nem tesz jót a Szovjetuniónak, ugyanis fergeteges mértékben kelt asszociációkat. Efrosz azt felelte neki: teljesen megértem, az előadást nem játsszuk. De egyet mondjon meg nekem: Mit tetszik csinálni az asszociációkkal? A színház ilyen. Attól izgi: mi és milyen mértékben kelt asszociációkat. Színészként, rendezőként is egyfajta „ars teatrica” számomra Efrosz gondolata.

Kecskemét után 1975-től az egyik legjobb pesti teátrum, a Madách Színház lett pályája második állomása. Hogyan került oda?

Ruttkai Ottó, a Madách akkori igazgatója lejött Kecskemétre egy szombat esti Hamlet-előadásunkra. Rettenetesen tetszett neki, és azt mondta: szeretné, ha hétfőn, amikor a vidéki színházakban szünnap van, bemennék a Madáchba, és elbeszélgetnék a jövőmről, mert szerinte ott kellene folytatni a pályafutásomat. Népmesébe illő volt, hogy a kecskeméti fergeteges indulás után rögtön abba a pesti színházba hívnak, ahová gyerekkorom óta sóvárogva vágytam. Olyan hihetetlen volt, mint egy lottótös! Mire eljött a hétfő, már nem Ruttkai Ottó volt az igazgató. Menesztették, és Ádám Ottót nevezték ki helyette. A meghívás így már tárgytalan volt. Eltelt majdnem három évad, amikor a Madách Színházban Garas Dezső és Ádám Ottó között történt valami drámai fordulat, ami miatt Garas azt mondta, hogy ő oda többet a lábát be nem teszi, elmegy a filmgyárba színésznek. Együtt ment a Madách Kamarában Haumannal és Garassal Szomory Dezső Botrány az Ingeborg koncerten, valamint Márkus Lacival Molnár Ferenc Egy, kettő, három című egyfelvonásosra. Kedd reggel volt, amikor jött egy telefon Kecskemétre a Madáchból. Ádám Ottó keresett: Jocókám, bajban vagyok. Tudom, hogy remek fejed van, ezért elküldöm neked gyorspostával az Ingeborg szövegét. Vállalod, hogy szombaton debütálsz a Kamarában? Nincs próbád csak egy, meg az előadás előtt egy lejárópróba. Köpni-nyelni nem tudtam, de azt feleltem: Természetesen, tanár úr, tessék küldeni a szöveget, megtanulom és igyekszem helytállni. A Révész szerepe egy nehezen tanulható valóságos szóária. Huszonöt tömény oldal. Megtanultam. Csütörtökön fölmentem próbálni, de kiderült, hogy a legközelebbi partnerem, Haumann Péter nincs ott. Szövegmondó ujjgyakorlattá silányodott a próba, a rendezőnk, Szirtes Tamás – ma igazgató kollégám – olvasta be Haumann szövegeit. Azt hittem, ebből nem lesz semmi. Szombaton délelőtt bementem a Madách Kamarába, rám adták Garas ruháját, kicsit igazítottak rajta, és hibátlanul lement a próba. Este pedig legnagyobb megdöbbenésemre bravózott a közönség. Márkus Laci matinének hívta a Szomory-darabot, mert ő volt a fő szám. Előadás után bejött az öltözőbe, és sajátos hanghordozásával azt mondta: Nem szoktam hozzá, hogy a matinének ilyen sikere van! Gratulálok! De ez a gratuláció valami megsemmisítő tekintettel párosult. Ádám Ottó letett egy borítékba ötezer forint jutalmat – ami akkoriban óriási pénz volt –, valamint egy szerződési blankettát. Ha úgy gondolom, nemcsak a Szomory-darabban, hanem a Madách Színházban is szeretettel lát. Ottmaradtam. Tizenhét évre.

A legendás Madách egészen más volt, mint a mai zenés bulvárszínház. Hogy érezte ott magát?

Az álmaim színháza volt, amit nagyon szeretnék reinkarnálni most Szegeden. Költői realista, furcsa, irodalmi igényű, ugyanakkor rendkívül populáris – de nem populista – teátrum volt. A Madách Színház jelenlegi stabil gazdasági helyzetét az akkori évek determinálták mindmáig. Hihetetlenül izgalmas előadások jöttek létre fantasztikus társulattal

– ugyanakkor szakmai és kritikai ellentűzben. Akkor döntöttem el, hogy egyáltalán nem érdekel az a szakmai morál, ami azóta sajnos csak tovább romlott és foszlott. Ha a Madách Kamarában azt láttuk, hogy két szék üres, akkor aznap este gyászba borult a társulat, mert úgy éreztük, megbuktunk. Mindig zsúfolt házakkal játszottunk. Többek között egy Guinness-rekorddal is dicsekedhetem: az egyik vezető lap vezető kritikusa másfél előadást sem jósolt Shakespeare Szeget szeggel című furcsa színművének, amit Szirtes Tamás rendezésében Ráckevei Annával, Dunai Tamással játszottunk, és amit végül csak a századik előadás után vettünk le a műsorról. Százat ebből a darabból soha a világon nem játszottak. Nyaranta a Szentendrei Teátrumban is káprázatos sikereink voltak. A Madách Színházban mutattuk be A bolondot, ami ugyan „bulvárdarabnak” számított, de Magyarországon először ez a színdarab szól az emberi jogokról. Hihetetlen sikert aratott. Több olyan produkcióban vettem részt, ami két-háromszáz előadást ért meg. Szabó Magda Régimódi történetében azért kellett leváltani, mert az évek során őszülni kezdtem, és Sulyok Mária kikergette magának: ő nem olyan öreg, hogy ilyen vén fia legyen. A kommersz darabok kapcsán persze rengeteg vitám is akadt amiatt, hogy túl kommerszen valósítjuk meg. Ha Gibson Libikókáját szirupos szerelmi történetként mondjuk el, akkor egy kimondott kommersz, de ha úgy nyúlok hozzá, mint egy Csehov-darabhoz, és olyan szakmai igényességgel vezetem a színészeket, akkor igazi színház lehet belőle. A Kopogós rómi, amit idén tavasszal Király Levente és Pásztor Erzszi főszereplésével mutattunk be Szegeden, klasszikusan kommersz darab, mégsem érzem kommersznek az előadást. Alapvetően az alapanyag kezelésének minőségétől függ, hogy mi lesz kommersz és mi művészsínház. A Madách Színházban Mensáros, Tolnay Klári, Kiss Manyi, Dajka Margit, Sulyok Mária, Márkus Laci voltak a partnereim. Volt olyan előadásunk, amelynek színlapján az utolsó helyen is olyan országos zseni szerepelt, mint Gyenge Árpád, Zenthe Ferenc vagy Basilides Zoltán. Úgy éreztem, az, hogy ekkora színészekkel lehetek egy színpadon, a legnagyobb dolog, ami velem az életben történhetett. Nagy mázlim, hogy ennek a szakmai boomnak a végét még elcsíphettem. Latinovits Zoltán versfelvételei ma már anakronisztikusak, már-már elviselhetetlenek. Mensáros viszont káprázatos még ma is. Mi a Madách Színházban kicsit ilyen Mensáros-iskolába jártunk. De életre szólóan megtanulhattam a Milyen állat a színész című esettanulmányokat is. Márkus Laci – akivel együtt próbáltuk például a Tartuffe-t – nem nagyon szeretett. Amikor a főiskolán a negyedéves vizsgánkon a Koldusoperában Filch mellett Tigris-Brown-t is játszottam, eljött a premierünkre ő is, akiről mindenki tudta: a Madách Színház legendás Koldusopera-produkciójában Tigris-Brown-t alakította. Majd' összecsináltam magam az izgalomtól, mit szól majd. Előadás után lejött az Ódry Színpad pincéjében lévő öltözőnkbe. Hol ez a, hol ez a Székpudvari, vagy hogy is hívják? Hát ilyen Filch-et! Ez valami káprázatos! Ilyen hatalmas karaktert! Te egy csoda vagy! Egy zseni! Imádlak! Nagyon kedves a művész úr, de mit szól a Tigris-Brown-hoz? – kérdeztem felbátorodva. Te hülye vagy?! A Brown én vagyok! – kiáltotta, majd sarkon fordult, és elviharzott.

Miért ment át 1979-ben a Nemzetibe?

Összeveszttem Ádám Ottóval. De a Nemzetiben csak rövid ideig voltam, mert egy kínos incidens miatt elegem lett. Az egyik Volpone-előadáson az egyik jeles kollégám, Óze Lajos rettenetesen berúgott, én pedig abbahagytam az előadást. Az volt az érzésem, hogy ott hal meg a nyílt színen. Nagy botrány volt. Amikor este háromnegyed tízkor hazaértem, tár-

csáztam Ádám Ottó számát, aki a harmadik csöngésre fölvette és rögtön beleszólt: Tudom Jócó, hogy te vagy. Reggel fél 9-kor várlak az irodámban, kész lesz a szerződésed. Szervusz, aludj jól! Olyan volt a szakma, hogy Ádám Ottóhoz már fél órával az eset után eljutott a híre, mi történt velem aznap este a Nemzeti Színházban.

Mennyire volt más a második Madách színházi-korszak?

Egyre inkább vezető színész lettem. Vészesen közeledett Ádám Ottó 60. születésnapja, ami azért volt érdekes, mert előre bejelentette: veszi majd a kalapját, és nem rendez többet. Tudtuk, hogy az ő kilépésével rettenetes úr támad majd, mert Ádám Ottó olyan meghatározó színházi ember, akit nem lehet pótolni. Pánikolni kezdtünk, hogy ki lesz a Madách igazgatója. Mindenféle nevek röpködtek a levegőben. A kor szellemének megfelelően az volt várható, hogy a Fővárosi Tanács majd odapottyant egy ejtőernyőst, egy megbízható kádert. A társulat Koltai Jánost, Szirtes Tamást és engem kért fel, hogy írjunk egy pályázatot Kerényi Imre nevében, aki illegitimnek tekintette a Fővárosi Tanácsot, ezért nem kívánt pályázatot írni és ringbe szállni. Kerényi Imre azt mondta: ha a társulat őt óhajtja, akkor írjon a nevében egy pályázatot. Azt elolvassa, és ha egyetért vele, akkor aláírja, és beadhatjuk. Így is történt: megírtuk, beadtuk, Kerényi lett az igazgató. Azután azt tapasztaltuk, hogy azt a megújulást, forradalmi változást, amit mi szorgalmaztunk, Kerényi elárulta azzal, amit és ahogyan csinált. Mindezzel egyet nem értve 1994-ben kisétáltam a Madáchból.

Részese volt az Arizona Színház létrehozására tett kísérletnek...

A Jöjjön el egy kávéra hozzánk, valamint Eörsi István Az áldozat című darabjának főszerepét játszottam el az Arizona Stúdiójában. Nem sokkal később azonban megszűnt ez a színház.

Szinte új életet kellett kezdenie Sopronban.

Mikó Istvánnal mi alapítottuk meg a Soproni Petőfi Színházat, és csináltuk meg sikeresre, kreatívrá, sokszínűre és érdekesre. De hét szezon után kicsit elfáradtam az ingázásban, és amikor a Nemzeti Színház meghívott, hogy rendezzem meg Gibson Libikókáját, és játszjak el Bodolay Géza rendezésében egy remek karakterszerepet Kaiser A főnyeremény című darabjában, ott ragadtam.

A rengeteg színpadi siker ellenére is az országos ismertségét, népszerűségét elsősorban a televízióknak köszönheti.

Volt egy olyan korszak, amikor az öt legtöbbet televíziózó magyar színész között voltam. Szőnyi G. Sándor rendezte a Látástól vakulásig című nagyon sikeres tévéfilmet, ami eredetileg sorozatnak indult, csak betiltották. Kis szélhámiaiák füzéréből állt ez a film. 1956-nál állt meg, folytatni szeretnénk volna, mert később is akadtak olyan híres, nagy történetek, amiket érdemes lett volna tévésíteni. Csakhogy Aczélék betiltották. Ezzel a tévéfilmmel 1980-ban elnyertem egy nemzetközi fesztiválon a legjobb férfi alakítás díját.

Emlékezetes volt a Karácsony Benő regényéből, a Napos oldalból készített tévéfilm is, amelynek a főszerepét játszotta.

Imádtam azt a munkát is. Nagyon sokat köszönhetek a tévének, mert megcsinálta az arcomat. Ha bárhol az országban előfordulok, akkor nem vagyok egy ufó az embereknek, hiszen változatos műfajokban – a kabarétól az irodalmi műsorokon át a tévéjátékokig, té-

véfilmekig – láthattak a televízióban. Voltak olyan évek, amikor Kernal, Gálvölgyivel, Balázs Péterrel, Benedek Miklós, Szacsavayval, Szombathyval, Hernádi Jucival és Kútvolgyi Erzsivel több időt töltöttünk együtt különböző stúdiókban, a rádióban, a televízióban, a szinkronban és a filmgyárban, mint otthon a családdunkkal. Véget nem érő napjaink voltak, amikor egyfolytában dolgoztunk, csak zuhanyozni és gatyát váltani tudtunk hazaugrani.

Melyik volt a legkedvesebb tévés szerepe?

Talán legjobban a már említett Napos oldalt szerettem, mert Mensárossal és Őzével játszani különleges gyönyörűség volt. De nem akarok igazságtalan lenni a Kémeri című sorozattal sem. Ez a roppant népszerű Petrocelli-sorozat magyar megfelelője volt – hasonlóan nagy sikerrel. A magyarországi televíziózásban akkor vizsgálták először a nézettséget. Vitray Tamás meghirdetett egy havi nézettségi versenyt. Az egyik hónapban a Kémeri első két része volt az első és a második helyezett is. Hatalmas siker volt, bárhová mentem játszani, teremmoraj kísért, mert örültek az emberek, hogy élőben is találkozhatnak velem.

Nem beszéltünk még közéleti szerepvállalásáról, ami ugyancsak nagy visszhangot keltett. Hogy kezdődött?

Fodor Tamással, Ráday Mihállyal és gyerekkori barátommal, Schiffer Pál dokumentumfilm-rendezővel már évekkal a rendszerváltás előtt részt vettünk a Szabad Kezdeményezések Hálózatában. Solt Otília irányításával a SZETA akcióiba is bekapcsolódtunk. Ezek főként nagyon romantikusnak tűnő csomagszállításokból álltak. A családjainktól és a szakmától összegyűjtöttünk ruhaadományokat, ezeket éjszaka elvittük Schiffer Palinak, aki hajnalban Zsigulijával vitte Zalába a szállítmányokat Cséplő Gyuriéknak. Akkoriban alakult ki egy olyan laza, elvbaráti értelmiségi kör, amibe a nyolcvanas évek elején én is belekerültem. Ebben a vonzó és értékes szellemi körben a későbbi Szabad Demokraták Szövetségének számos alapító atyja, későbbi képviselője is előfordult, például Magyar Bálint és Pető Iván. Amikor a rendszerváltás idején a szabaddemokraták képviselő-jelölteket kerestek, a Szabad Kezdeményezések Hálózata és a SZETA aktivistái is szóba kerültek. Pető Iván és Magyar Bálint eljöttek hozzám is, és megkérdeztek: vállalnék-e országgyűlési képviselői jelöltséget az SZDSZ színeiben a Terézvárosban. Vállaltam. Óriási csata volt, amiben alul maradtam: 49,5 százalékot kaptam, 50,5-tel az MDF jelöltje nyert.

Nagy csalódást jelentett?

Akkor nagyon a szívemre vettem, mert azt gondoltam, a népszerűség zenitjén sznob és műveletlen képviselőtársaim között rengeteg dolgot el tudtam volna érni. A Terézváros nemcsak az én szívem közepe volt, hanem a színházi életé is. Úgy gondolom, sokat tudtam volna tenni a színházi szakmáért is a kulturális bizottságban. Annyira nem voltam dörzsölt politikai sakkjátékos, hogy amikor az SZDSZ országos listáját összeállították, magam mondtam le róla, hogy az elejére kerüljek, annyira biztosnak gondoltam az egyéni győzelmet.

A rendszerváltás után kialakult székértáborosdiban többször előhozták szerepvállalását az 1990-es választásokon...

Mindmáig rajtam maradt az SZDSZ-es bélyeg. Megmosolygom, amikor a szakmában is felhánytorgatják ezt néhányan. Én ezt nem tartom témának a színpadon. Ha egy MIÉP-es kollégával játszom, akkor ne adjak neki végszót, hogy mindketten megbukjunk? Baromság!

Amikor a Szegedi Nemzeti Színház élére pályázott, azt írta: szeretné a teátrumot távol tartani a politikától, de minél közelebb vinni a városhoz, a közönséghez. Sikerült?

Bizonyos dolgokban igen. Szegeden soha nem volt korábban ingyenes koncert a szabadtéren, a város nagyon ki volt éhezve erre a gesztusra. Ilyen szempontból nem vagyok sikertelen, sikerül konszenzust teremteni a különböző frakciók között. Amikor bizonyos bizottsági meghallgatásokon, vitákban azt kell tapasztalnom, hogy a hülyeség pártsemleges, akkor néha úgy érzem, elfogy a cérnám. Nem értem, hogy lehet annyira ostobán pártpolitizálni, mint amilyen ostobán pártpolitizálnak egy önkormányzati testületben, ahol eleve más alapvetéssel kellene működnie egy városi képviselőnek, mint a parlamentben egy honatyának. A pályázatomban foglaltak nagy részét időarányosan sikerült eddig is megvalósítani. Remélem, hogy „elállók” a ciklus végéig, és akkor nagy része teljesíthető.

Úgy vette át 2003 tavaszán a szegedi színházat, hogy elődje, Korognai Károly totális gazdasági csődöt hagyott hátra, amikor évad közben lemondott és távozott. Az önkormányzat kénytelen volt több százmillió forinttal a teátrum segítségére sietni.

Nemcsak gazdasági, hanem súlyos morális krízisben is volt a színház, amin mindig sokkal nehezebb változtatni, mint a kétségtelenül mély gazdasági csődön. A morális válságot csak lépésről-lépésre lehet kipurgálni. Nem az a fajta vagyok, aki rögtön kidobja az emberállományt, és vadonatújval tölti fel.

Az ezredfordulón – ahogy a Magyar Narancs találó cikksorozata is fogalmazott – Szegeden sajátos dzsentrivilág alakult ki, amelynek a színház is fontos bástyája volt...

Ennek a dzsentri-mentalitásnak a leváltásában vagyok én is érdekelt, ezt próbálok végképp kipucolni a színház körüli politikai frusztrációból, ami nem megy mindig konfliktusok nélkül. Úgy tapasztalom, a megelőző ciklus dzsentroid attitűdjét nem sikerült még leváltania száz százalékban az új városvezetésnek sem. A törekvést látom, ami nagyon szimpatikus, csak épp csúcsra kellene járatni, és teljesen megtisztítani ettől a mentalitástól a helyi közéletet. Szeged káprázatos város, minden adottsága meglenne ahhoz, hogy egy izgalmas, hihetetlenül érdekes, multikulturális regionális főváros legyen. Szívesen partner vagyok abban, hogy ez be is következhessek. Mielőbb paradigmaváltásra lenne szükség a közgondolkodásban a kultúrával és a színházzal kapcsolatban, mert sok a tévhit és az előítéletes magatartásforma. A színház nem pusztán egy cifra ékszerdoboz, amelynek egyik oldalán beöntenek egy csomó pénzt, és elvárják, hogy a másik oldalán kijöjjön a mese. A színház sokkal több, értékesebb, fontosabb ennél. Egy olyan közintézmény, a közösségi érzésnek egy olyan hihetetlenül tehetséges találmánya, amit nem szabad pusztán közgazdász szemmel vizslatni. A színház küldetését nem sikerült még teljesen világossá tennünk, ezért gyakran vannak vitáink. A Szegedi Nemzeti Színház nem csak négyszáz közalkalmazottból áll, hanem még legalább hatszáz beszállítóból. Ez összesen ezer ember. Ha ehhez egy-egy házastársat és gyermeket is számolok, akkor az már háromezer fő, tehát

praktikusan minden hatvanadik szegedi életében a színház nagyon fontos tényező. Ezért nem mindegy, hogyan mennek ott a dolgok. Emiatt másfajta megközelítést kell alkalmazni, hiszen nem egyetlen munkáltató a sok közül, hanem egy rendkívül speciális intézmény.

Pályázatában művészszínházi igényességű népszínházat ígért, tartható ez az elképzelés?

Nem lehet csak és kizárólag a szakmai progresszió felé eltolni a népszínházi struktúrájú Szegedi Nemzeti Színházat. Nagyon ügyesen kell szalalozni anélkül, hogy az a vád érhesse: a közönség uszályába kerülve szakmailag leépülő trend valósul meg. A művészszínházi igényességre már akadtak jó példák az általam dirigált másfél szezonban is, és remélem, egyre nagyobb számban lesznek a jövőben is. Ellenpéldákat is lehetne persze sorolni, például a felújított Csárdáskirálynőt, amivel kapcsolatban nekem sok szakmai kifogásom akad. Ennek ellenére zsúfolt házakkal fut, ordítanak, sikoltoznak a nézők a gyönyörűségtől. Erre azt mondom: nem baj. Meg kell becsülni azt a közönséget, amelyik ilyen rajongással tölti meg ezt mai világban csak nem kis pénzért, nehezen megtölthető nagyszínházi nézőteret. Ügyesen és ravaszul kell ma színházat csinálni, hogy a publikum széles támogatottságát mindig magunk mögött érezhessük. Amikor 2003 nyarán kitaláltam a Dóm téri free-koncert gondolatát, még a közvetlen munkatársaim is azt mondták: ez egy agyrém, hiszen nincs marketingje, nem szerepelt az előzetesen kinyomtatott programban. Azt feleltem: leharapom a fejemet, ha nem lesz telt ház. Igazam lett, Dvorák IX. szimfóniáját – amit Az új világból címmel ismerünk – zsúfolt nézőtér előtt játszotta a Szegedi Szimfonikus Zenekar, és még a Dóm téri árkádok alatt is álltak emberek. Idén augusztusban már Beethoven IX. szimfóniáját hétezen jöttek el a térre meghallgatni, miközben a nézőtérre négyezren sem fértek fel. Ha a közönség ilyen tömegben áll egy intézmény mögé, és ennyire odaadóan rajong, akkor fokozatosan el lehet a szakmai progresszió felé is indulni.

Az ingyenes koncert persze arról is szól: sokan nem engedhetik meg maguknak, hogy családostól jegyet váltsanak valamelyik produkcióra...

Egy főigazgatónak azt is tudnia kell, hogy milyen városban, milyen gazdasági mikroklímában költi az adófizetők pénzét.

Az önkormányzat a fesztiválszervezésre létrehozott egy új közhasznú társaságot, és november 1-jétől ismét szétválasztotta a színházat és a szabadterít. Ön is támogatta a döntést, és ezzel lemondott arról, hogy a szabadtéri játékokat is irányítsa. Miért?

Ha a színház és a szabadtéri közös költségvetésének egyharmadát kézi vezérléssel elköltetik a nyáron, hat hét alatt, és negyvenhat hetet a fennmaradó kétharmadból kell megoldani – ebben a konstrukcióban mindig kódolva lenne az elúszás veszélye. Költségvetési és munkajogi szempontból is tisztább helyzetet jelent az, ha a két intézmény korrekt, baráti, de nagyon rigorózus szerződéses jogviszonyban áll egymással.

A színházakat az a veszély fenyegeti, hogy átalakulnak valamiféle szórakoztatóipari nagyüzemmé, és lemondanak arról, hogy az itt és mostra reagáljanak, tükröt tartsanak a nézők elé.

A műsortervünket úgy állítottuk össze, hogy abból világosan látszik: erről sem mondunk le. Bizom benne, hogy a következő produkcióinkban a szakmailag elvárható szigorú, programszerűen vállalható pragmatizmus tetten érhető lesz. Schwajda György Dürrenmatt-átiratát, A pört, Gorkij Éjjeli menedékhelyét vagy Huszár Lajos ősbemutatóként készülő operáját, A csendet emlíhetném erre jó példaként. Ezeknél az előadásoknál ügyesen lehet majd lavírozni a közönség széles támogatottsága mellett a világelemező színház felé.

Sokan leginkább a kortárs magyar darabokat hiányolják.

Három kortárs magyar ősbemutatót is tartunk ebben a szezonban: a már említett Schwajda-darab és a Huszár-opera előtt nagy sikerrel vittük színre Balázs Ágnes felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt szóló musicaljét, az Andersent. Az íróasztalomon rengeteg kortárs magyar és világirodalmi mű sorakozik. Folyamatosan olvassuk őket, és selektálunk, tárgyalunk a szerzőkkel, dramaturgokkal.

A társulatépítés terén milyen lehetőségei vannak?

A kisszínház átadása után nagyobb mértékben kell bővülnünk és értékben is emelkednünk. Látok rá esélyt, hogy meg lehet ezt tenni.

A kilencvenes évek közepétől például Zsótér Sándor rendezésében voltak olyan izgalmas, kísérletező előadások Szegeden, amelyekre az egész színházi szakma odafigyelt. Ezek mintha eltűntek volna...

Folyamatosan tárgyaltam Zsótér Sándorral, de vagy nem akart Szegedre jönni, vagy nem volt ideje. Másokat is csábítok ide, akik ezt az igényt is ki tudják elégíteni. Tárgyalok Jeles Andrással, Salamon Andrással, Horváth Péterrel és Szántó Erikával. Egyelőre türelmet kérek, egészen más lesz a helyzet, ha befejeződik a kisszínház rekonstrukciója, és két teljes értékű játszóhellyel rendelkezünk majd.

Mit gondol, mi ma a vidéki színházak legnagyobb problémája?

Az évtizedek óta alulfinanszírozott önkormányzatok alulfinanszírozták a meghatározó kulturális közintézményeiket is, és ez a jelenség spirálszerűen felgyorsult. Ez néhány új közgazdasági elemmel párosulva rettenetesen fenyegető jelenség, mert az elszegényedés a gatyaletoló színház felé forduláshoz vezethet. Ez ellen kell dolgoznunk, ezt a gondolkodást le kell váltanunk. Meg kell találnunk a kulturális politikai közgondolkodás centrumában azokat az intézményeket – színházakat, zenekarokat, egyetemeket, múzeumokat – melyek működését biztosítani kell. Különösen igaz ez Szegedre vonatkoztatva, hiszen semmi más esélye nincs ennek a városnak, mint az, hogy ezeket a fantasztikus adottságú, genetikailag kódolt és mélyen gyökerező alapintézményeit preferálja. Nem tudom, az országnak van-e még egy olyan térsége, ahol ilyen nagy számban teremnének a különlegesebbnél különlegesebb tehetségek. Hogy ez mitől van? Nem tudom. Hihetetlenül sok tehetséges művész, kutató, gondolkodó él, nyüzsög, pulzál ebben a városban, és mind dolgozni akar. Ezt a hatalmas kreativitást csúcsra kell tudni járatni, oda kell mögé állni ezerrel. A költségvetési nehézségek borzasztóan súlyosak, rengeteg vita lesz erről a közeljövőben. Ezért is fontos lenne, hogy az önkormányzatok adják föl az ostoba szekértáboroskodást, és nagy egyet-

értésben álljanak a kultúra és az oktatás mögé. Nemcsak Magyarország jövője – ez talán túl nagy szó –, hanem a jelene is, a napi praxisa, a demokrácia gyakorlóruhája van fenyegetve, ha nem így történik. A jelenlegi színházi struktúrában paradox módon egyszerre van jelen a költekezés és a gazdasági szigor. Ezt a struktúrát azonban mégsem szabad elvetni, csak akkor, ha egy működőképes újat tudunk kifundálni. A magyar színház speciálisan társulati hagyományú – ezt nem szabadna feladnunk. Amikor bármelyik földrészen arról beszéltem egy-egy idegen kollégával, hogy társulatból jövök, akkor mindig hihetetlen vágyakozást tapasztaltam részükről. Az egyeztetetlenség poklában kivérezhet egy színház, ha nincs saját hadrafogható, ambiciózus, tehetséges csapata. Vendéget akkor kell hívni, ha társulati hiátus van, különben a csapatot kell építeni. Szépen, lassan, nyugodtan, ahogy a pénz és a lehetőségek engedik. Én is ezt csinálom, mert feltétlenül a társulatépítés híve vagyok.

Látványosan sikerült javítania az egyetem és a színház kapcsolatán, olyannyira, hogy az egyetemisták sikeres produkcióját, az István, a királyt sorozatban játszották a színházban. Miért tartotta az együttműködést ennyire fontosnak?

Az egyetemi színjátszásból lettem profi, ezért nem értettem, hogy a közel negyvenezres egyetemi polgársággal miért nem volt eleven kapcsolata a Szegedi Nemzeti Színháznak. Szabó Gábor rektorral, akivel egyszerre kaptuk meg a kinevezésünket, megállapodtunk arról, hogy ezen sürgősen változtatni kell. Ennek a megállapodásnak a szellemében jött létre először az Emigránsok, amivel novemberben Lodzban is jártunk egy nemzetközi Mrozek-fesztiválon. Közös hoztuk létre az egyetemmel az István, a királyt, ami egy rendkívül sikeres vállalkozás volt, és már készül is a következő hasonló produkció. Remélem, hogy ez a folyamat nem torpanhat meg, és örülök, hogy a városban nagyon jó visszhangja van.

Órát is tart az egyetemen.

Nem a szójáték kedvéért mondom: tanulni járok a fiatalok közé. Miközben mindazt, amit a színházról fontosnak tartok és elmondhatónak érzek, történetekkel fűszerezve fogszthatóvá is tudom tenni. Jókat beszélgetünk, és tényleg tanulunk egymástól. Engem felfrissít, fiatalít, hogy kéthetente bejárhatok az egyetemre.

Időnként válaszul valóságos tirádákat fogalmaz, ha egy kritikus vagy önkormányzati képviselő megtámadja.

Mert fölmege a pumpám, amikor baromságokkal, csúsztatásokkal, szándékosan manipulatív jellegű gonoszkodásokkal vagy tényszerű hazugságokkal találkozom. Ilyenkor az írógépemhez ülök, és kiömlök belőlem az epe. Megfulladnék, ha nem mondanám el, hogy igazságtalan, torz, csúsztató, hitvány, vacak és a szakmának nagyon ártó, amit mondanak. Túrhetetlennek tartom, hogy olyan dolgokkal sározzanak be engem vagy az intézményt, amelyek folyton a magyarázkodás mezejére aláznak, miközben nem én vagyok a hunyó. A kabátlopás-történetek cefet dolgok, nem szabad hagyni, hogy cáfolatlanul terjedjenek. A sajtóval kapcsolatos rengeteg aggályom, szakmai és etikai kifogásaim nem találnak más fórumot, mint azt, hogy megírom a véleményemet. Ha valaki a Fradiban játszik, legalább azt ordítsa: Hajrá, Fradi! Én Szegedért dolgozom, és hihetetlenül bánt, amikor gyűttmöntként azzal szembesülök, hogy egyes szegediek Szeged-ellenesek. Ezt egyszerűen nem tu-

dom megérteni. Ilyenkor elborul az agyam, és anyázok. Ilyenkor teljesen mindegy, hogy képviselő, tollnok, bértollnok vagy pallérozott ítéssz az illető.

Sajátosan ötletes nyelvi játék, ironia, ugyanakkor furcsa, emelkedett poétikusság is jellemzi az írásait, amelyekkel – legyen az esküvő vagy temetés, művészi jubileum vagy egy tárlat megnyitója – rendszerint célba talál.

A stílus maga az ember – én olyan pasas vagyok, mint az írásaim. Ez születési hiba nálam. Számomra az írás kiegészítő sport, noha azt gondolom, néhány munkám irodalmi értéket is képvisel, és nem pusztán árnyalja egy színházi muki furcsa személyiségét, hanem önmagában is érvényes. Ki tudja, egyszer talán még írok valami egészen meglepőt. Színigazgatóként is szeretném, ha összetéveszthetetlen lenne, hogy azokat a szövegeket akkor és ott én mondtam. Remélem, hogy az írásaim olyan ujjlenyomatok, amikkel azonosítható vagyok.

Több kötete is megjelent már, elért hasonló sikert valamelyik szövegével, mint valamelyik színpadi alakításával?

Amikor a szerzői estjeimen ezeket az előadásra is szánt írásműveimet megszólaltatom, gyakran fantasztikus ünneplésben van részem, ami hihetetlenül jó érzés. Kicsit olyan lehet ez, mint amikor valaha Viszockij gitározott. Ha tudnék muzsikálni, biztosan úgy fejezném ki magam, de én csak írni tudok – és azt elmondani. Legutóbb a Magyar Rádió Márványtermében volt egy nyilvános önálló estem, aminek óriási sikere volt. Szegeden is tervezem, hogy a Virág cukrászda zöld szalonjában csinálok hasonlókat. Kíváncsi vagyok, hogy milyen fogadtatásban lesz részem.

A kortárs irodalomra marad ideje?

Kevés, mert annyi szakmai olvasnivalóm van, hogy kifolyik tőlük a szemem. A színdarabok olvasása kegyetlenül nehéz melő. Nyárra azért bespájzolok könyveket, és Széplakra magammal viszem Esterházy, Konrád, Kertész Imre köteteit. Szabó Magdát is nagyon szeretem, mert édesen mesél.

Másfél évnyi színigazgatói munka után hogyan látja ma Szegedet?

Ahogy pesti srácként is láttam a hazámat: rettenetesnek tartom, hogy van vidék-Magyarország és Budapestország. Ezt virtigli pestiként is nehezen viseltem el, mert hihetetlenül igazságtalannak és ostobának tartom. Valószínű, hogy az a közeg, amelyik pestiként engem üdvözöl Szegeden, vagy vitatkozik velem, vagy szívesen cserél eszmét velem, az megérzi ezt a pozitív hozzáállásomat ehhez az áldatlan állapothoz. A személyiségemben kódolt közvetlenség és közvetlen kapcsolatteremtő képesség mögött fölismerik a gyűntmöntben azt a palit, aki én vagyok. És ezt szeretik a szegediek. Kifejezetten élvezetesnek tartom ezt a szeretetet, ugyanis az a meggyőződésem, hogy csak a szeretet intéz el bármit. Szeretlenségben, direktívákkal, autokrata gesztusokkal, pózokkal vagy a főigazgatói stallum szerszámkészletének csattogtatásával az égvilágon semmit sem tudnék elérni – csak jogos averziót. Azzal csak kivívnám a közegtől az elutasító, agresszív magatartást. Ellenben, ha a fogyaszthatóság bájával csipkelődöm, beszélgetek, elég szellemesen és lényegrelátóan rá tudok tapintani „szegedikumokra”, problémákra, amelyek megoldhatóak és megoldandóak, akkor megszeretnek és befogadnak. Az egyik rotarys orvos barátom mondta: Te már igazi szegedi vagy, mert baszogat már mindenki. Kicsit szegény Józsué és

a rabbi esetéhez hasonlít az én szegedi létezésem. Józsue elment a rabbihoz, és panaszkodott neki: rettenetesen sok megoldhatatlan gondja van az életben. Kérte a segítségét, mondjon neki valamit, amivel a krízist meg lehet oldani. A rabbi azt mondta: Tudod mit, Józsue? Vegyél egy kecskét, vidd haza és gondozd! Meglátod, a gondjaid ugrásszerűen megoldódnak. Józsua kicsit gondolkodott, szerzett egy kis pénzt, vett egy kecskét, hazavitte. A gondjai a hatodik hatványra növekedtek. A kecskét ápolni kellett, legeltetni, fejni, tisztogatni, a termékét földolgozni. Józsue ki sem látott a gondokból, ezért fél év múlva visszament a rabbihoz. Rabbi, ez borzasztó! Nem bírom tovább ezzel a bűdös kecskével. A rabbi erre azt felelte: Add el a kecskét, és meglátod, mennyivel könnyebb lesz minden! Én is valahogy így vagyok a színigazgatással.

Hellési Zolt

